

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва і архітектури

ФІНАНСИ

Методичні вказівки

до виконання практичних занять

та самостійного вивчення навчальної дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти,
які навчаються за спеціальностями 051 «Економіка»,
073 «Менеджмент», 071 «Облік і оподаткування»,
242 «Туризм», 075 «Маркетинг»

Київ 2023

УДК 330
Ф59

Укладачі: С. П. Стеценко, д-р екон. наук, професор;
О. В. Мацапура, канд. екон. наук;
Н. В. Лисиця, канд. екон. наук;
Я. Ф. Локтіонова, канд. екон. наук;
А. А. Чинчик, канд. екон. наук;
О. В. Скрипник, д-р філософії

Рецензент Л. В. Сорокіна, д-р екон. наук, професор

Відповідальний за випуск С. П. Стеценко, д-р екон. наук, професор

*Затверджено на засіданні кафедри економіки будівництва,
протокол № 7 від 16 лютого 2023 року.*

В авторській редакції.

Фінанси: методичні вказівки до виконання практичних занять
Ф59 та самостійного вивчення навчальної дисципліни/ уклад. : С. П. Стеценко
та ін. – Київ : КНУБА, 2023. – 60 с.

Містять матеріали курсу, перелік тем лекцій з переліком
обов'язкових компетентностей, плани практичних занять, перелік
питань для самостійного вивчення, основні поняття, які мають бути
засвоєні та рекомендовану літературу.

Призначено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
освіти, які навчаються за спеціальностями 051 «Економіка», 073
«Менеджмент», 071 «Облік і оподаткування», 242 «Туризм», 075
«Маркетинг».

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Основою вивчення фінансової науки є засвоєння її фундаментальних засад. Саме це визначає місце навчальної дисципліни “Фінанси” у системі економічної освіти. Завданнями дисципліни є формування цілісної системи знань про сутність і форми прояву фінансів, оптимізацію фінансових відносин у суспільстві, механізм функціонування і впливу фінансів, склад і структуру фінансової системи, сукупність фінансових органів та інституцій, засади формування і функціонування окремих сфер і ланок фінансової системи.

Фінансова теорія є узагальнення сутнісних ознак фінансових відносин. Завдання вивчення теорії фінансів полягає в тому, щоб, розглядаючи ту чи іншу форму фінансових відносин, зрозуміти їх сутність.

Предметом науки про фінанси є фінансові відносини, що виникають на різних рівнях економічної системи між державою, юридичними та фізичними особами. Отже, **метою** цього курсу є надання фундаментальних знань з функціонування державних фінансів та їх впливу на соціально–економічний розвиток суспільства. Після вивчення курсу студенти отримують уявлення про систему фінансових відносин, що склалися в нині в Україні. Це допоможе їм надалі вирішувати практичні завдання в цій сфері. Крім того, основні поняття цієї дисципліни є базисом для вивчення інших економічних дисциплін.

Завданням курсу є вивчення суті та характерних ознак фінансів, їх ролі й місця в економічній системі, засад фінансової політики держави, підприємства, домогосподарства та механізму її реалізації, сфер і ланок фінансової системи та їх взаємодії.

Під час вивчення курсу «Фінанси» студент повинен знати:

- природу виникнення фінансів;
- економічну сутність фінансів держави та суб’єктів господарювання;
- структуру фінансової системи;
- склад фінансових ресурсів;
- напрямки фінансової політики країни;
- елементи фінансового механізму та методи його функціонування;
- економічну сутність і функції податків;
- класифікацію податків;

- принципи побудови податкової системи держави;
- соціально–економічну сутність державного бюджету;
- структуру бюджетної системи і бюджетного пристрою держави;
- бюджетний процес;
- сутність загальнодержавних цільових фондів та їх призначення;
- економічну сутність державного кредиту, його форми;
- принципи управління державним боргом;
- сутність і роль регіональних фінансів в економічному розвитку;
- економічну сутність страхування, його функції;
- сутність міжнародних фінансів;
- характеристику фінансових систем закордонних країн.

Вивчення курсу «Фінанси» повинне сформувати у студентів такі навички та вміння, необхідними для майбутнього фахівця–економіста та менеджера:

- індивідуалізувати категорію фінансів від інших однотипних категорій;
- визначати джерела фінансових ресурсів держави, домогосподарств і підприємств;
- розуміти зміст фінансової політики на конкретному етапі історичного розвитку;
- визначати основні проблеми, що виникають у процесі фінансової діяльності та вміти їх вирішувати;
- аналізувати структуру статей доходів та витрат державного бюджету, домогосподарств і суб'єктів підприємницької діяльності.

Тема 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСІВ, ЇХ ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ

Знати

- предмет науки про фінанси;
- специфічні ознаки фінансових відносин;
- об'єкти та суб'єкти фінансових відносин;
- способи залучення фінансових ресурсів у процес кругообігу;
- функції фінансів.

Уміти

- характеризувати основні елементи та категорії фінансів;
- розрізняти основні відмінності фінансових категорій від інших економічних категорій.

План практичного заняття

1. Предмет науки про фінанси.
2. Сутність фінансів як історичної та економічної категорії.
3. Суспільне призначення фінансів і їх об'єктивна необхідність в умовах товарного виробництва.
4. Специфічні ознаки фінансів і їх взаємозв'язок з іншими вартісними економічними категоріями.

Запитання для самостійного вивчення

1. Охарактеризуйте основні етапи розвитку фінансів України.
2. В чому полягає сутність фінансових відносин?
3. Назвіть специфічні особливості фінансів.
4. Назвіть суб'єкт та об'єкти фінансів.
5. Що є предметом науки про фінанси?
6. Назвіть та охарактеризуйте особливості фінансових відносин.
7. Які функції притаманні фінансам?
8. В чому полягає сутність розподільної функції фінансів?
9. Розкрийте сутність контрольної функції фінансів.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник, що відбиває сукупну вартість кінцевих продуктів і послуг, вироблених у даній країні за певний проміжок часу (як правило, за рік), у поточних ринкових цінах без урахування сальдо платіжного балансу.

Валовий національний продукт (ВНП) – показник, що відбиває сумарну вартість товарів та послуг (у цінах реалізації), що надходять у розпорядження країни за певний період часу (зазвичай, за рік). ВНП відрізняється від валового внутрішнього продукту на сальдо (різницю між грошовими надходженнями і витратами) зовнішньоекономічних операцій, включаючи сальдо експорту та імпорту товарів і послуг, сальдо оплати праці чужоземних працівників і сальдо переведення прибутків від вивезеного за кордон капіталу.

Гроші – особливий товар, що стихійно виокремився з товарного світу й виконує роль загального еквівалента під час обміну товарів. Обслуговуючи всі сфери економічної діяльності, гроші виконують такі функції: міри вартості, засобу обігу, засобів нагромадження і збереження, платежу, світових грошей.

До власних фінансових ресурсів відносять грошові кошти, отримані в ході фінансово–господарської діяльності (статутний капітал, прибуток, амортизаційний фонд, інші фонди підприємства).

Залучені ресурси – це грошові кошти, отримані в результаті кредитів і займів, які набувають характеру заборгованості (кредити; фінансові ресурси, залучені шляхом випуску цінних паперів; кредиторська заборгованість).

Заробітна плата – форма грошової або натуральної винагороди робітникам.

Інвестиції – довгострокові вкладення коштів із метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва й одержання прибутку.

Розподільча функція фінансів – проявляється в процесі розподілу ВВП у вигляді утворення фондів грошових коштів та використання їх за цільовим призначенням.

Контрольна функція фінансів – зумовлюється притаманною їм здатністю кількісно відображати рух фінансових потоків і забезпечувати контроль за дотриманням пропорцій в розподілі ВВП правильністю формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави і суб'єктів господарювання.

Національне багатство – сукупність матеріальних і культурних благ, які належать суспільству. До складу національного багатства входять: речові елементи виробництва, резерви і страхові запаси, невиробничі фонди, особисте майно населення.

Кредит – це економічні відносини, які виникають з приводу розподілу вартості за умови повернення з процентами.

Прибуток – кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства. Обчислюється він як різниця між валовим вииторгом (без податку на додану вартість й акцизного збору) та витратами на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг).

Фінанси – це економічні відносини, які виникають з приводу формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів із метою виконання функцій і завдань держави, підприємств і населення із забезпечення умов розширеного відтворення, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Фінансові відносини – особливий тип економічних відносин, що опосередкований системою грошових відносин. Виникає під час розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, виробленого в державі.

Фінансова наука – вивчає явища та процеси, які здійснюються у державі в процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів на цілі її економічного та соціального розвитку.

Фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних проблем.

Фонди фінансових ресурсів – грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів. Призначення фондів фінансових ресурсів полягає у підготовці умов, які забезпечують задоволення суспільних потреб.

Ціна – грошовий вираз вартості будь-якого товару.

Тема 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА

Знати

- сутність та основні елементи фінансової системи;
- структуру фінансової системи;
- економічний лад фінансової системи, зокрема сфери та ланки;
- організаційний лад фінансової системи.

Уміти

- означувати сфери та ланки фінансової системи;
- означувати завдання і основні функції фінансового апарату та органів управління.

План практичного заняття

1. Сутність фінансової системи та її внутрішня структура.
2. Призначення і специфічні ознаки сфер та ланок фінансової системи.
3. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх місія.

Запитання для самостійного вивчення

1. Що являє собою фінансова система за економічною будовою?
2. Що характеризує сфера фінансових відносин?
3. Що відображає ланка в фінансовій системі?
4. Яка із сфер фінансової системи становить її основу, а яка основна?
5. Назвіть основні ланки в структурі державних фінансів.
6. Яка сутність фінансової системи за організаційною структурою?
7. Яка структура фінансової системи України та які її основні органи?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Фінансова система – сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, яким притаманні централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, відповідний апарат управління та правове забезпечення (сукупність сфер і ланок фінансових відносин, які відображають процеси розподілу і перерозподілу ВВП).

Кредитна система – сукупність кредитних відносин, форм та методів кредитування (сукупність кредитно–фінансових установ, які акумулюють вільні грошові кошти та надають їх в позики.

Банківська система – законодавчо–встановлена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, що займаються банківською діяльністю.

Державні цільові фонди – це фонди грошових коштів, які мають цільове призначення і знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади.

Державний кредит – це сукупність відносин, у яких держава виступає в ролі позичальника коштів, кредитора і гаранта.

Державні фінанси – сфера грошових, що виникають у зв'язку з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства, пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у підпорядкування держави й підприємств і використанням державних коштів на витрати з розширення виробництва, задоволення соціально–культурних потреб населення, оборони країни й державного управління.

Фінансовий апарат – органи, що здійснюють управління фінансами. Працівники фінансових органів, податкової служби, фінансових відділів підприємств, міністерств і відомств, які здійснюють функції оперативного управління фінансами.

Фінансове право – сукупність юридичних норм, що регламентують фінансові відносини.

Інфляція – кризовий стан грошової системи, зумовлений диспропорційним розвитком суспільного виробництва, що призводить до невідповідності попиту і пропозиції, до зростання цін на товари і послуги, монопольного стану деяких виробників, що дає їм змогу необґрунтовано підвищувати ціни на свою продукцію.

Емісія грошей – випуск в обіг грошей або цінних паперів.

Фінансова інфраструктура – цілісна сукупність підприємств та організацій–учасників сфери обслуговування фінансових послуг, являє собою підрозділ ринкової інфраструктури.

Фінансова криза – потрясіння всієї фінансової системи, включаючи кредитну, грошову та державну.

Фінансова стабілізація – є досягненням різних рівнів фінансової стійкості.

Дотація – фінансові ресурси, що виділяються з вищого бюджету нижчому на суму відсутніх прибутків за неможливості скорочення витрат, не мають цільового призначення.

Фінансова політика – сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільних) заходів, які держава здійснює через фінансову систему.

Фінансова стратегія – це основні напрями використання фінансів на тривалу перспективу.

Фінансова тактика – сукупність прийомів та методів фінансової політики, що спрямовані на вирішення завдань окремого етапу розвитку країни.

Фінансовий механізм – сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення.

Фінансове регулювання – метод здійснення державою функцій управління економічними й соціальними процесами в процесі використання фінансів.

Фінансові нормативи – характеризують повний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів.

Фінансове планування – науково обґрунтований процес визначення джерел створення і напрямів використання фінансових ресурсів у економіці держави з метою забезпечення стабільного економічного і соціального розвитку.

Фінансові ліміти – є певними обмеженнями на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина.

Фінансові резерви – мають нейтралізувати вплив непередбачуваних факторів, що можуть виникнути в майбутньому.

Фінансове прогнозування – науково обґрунтоване припущення вірогідності розвитку подій або явищ на основі статистичних, соціальних, економічних та інших досліджень.

Фінансові стимули – використовуються для зацікавлення суб'єктів господарювання в досягненні кращих результатів.

Фінансові важелі – це сукупність форм і методів фінансування розширеного відтворення, соціально-культурних заходів, оборони і управління.

Фінансове забезпечення – це формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання.

Фінансові санкції – особливі форми організації фінансових відносин, покликані посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання за виконання взятих зобов'язань.

Методи фінансового планування – економічного аналізу, коефіцієнтів, нормативний, економіко–математичний, балансовий.

Фінансовий план – особлива форма документа, показники якого завжди виступають у грошовій формі й відображають результати господарської діяльності та рух фінансових ресурсів протягом відповідного періоду.

Бізнес-план – програма діяльності підприємства, план конкретних заходів для досягнення конкретної мети його діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку шляхом виконання підприємницького проекту.

Фінансовий баланс – це система показників, що характеризують яке-небудь явище шляхом зіставлення чи протиставлення окремих його сторін.

Збалансованість економіки – це відповідність між різними її частинами й підрозділами та певні їх співвідношення (пропорції).

Баланс фінансових ресурсів і витрат держави – складається з метою визначення обсягів фінансових ресурсів країни і напрямів їх використання.

Тема 3. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА І ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ

Знати

- основні завдання фінансової політики та її складові;
- значення фінансової стратегії та тактики;
- методи фінансового планування;
- форми та методи фінансового нагляду та контролю;
- основні елементи та форми фінансового регулювання.

Уміти

- розкривати зміст та сутність фінансової політики на певному етапі історичного розвитку країни;
- визначати як регламентується фінансова діяльність в Україні та роль державних органів.

План практичного заняття

1. Фінансова політика як важлива складова економічної і соціальної політики держави.
2. Завдання і принципи фінансової політики їх типи і характеристика.
3. Сутність і роль фінансового механізму, його структура.
4. Фінансове планування: сутність, принципи, методи, завдання.

Запитання для самостійного вивчення

1. Вкажіть значення фінансової політики та розкрийте її головне завдання.
2. Вкажіть сутність фінансової стратегії.
3. Яка сутність фінансової тактики та стратегії?
4. Розкрийте поняття фінансового механізму та його складові елементи.
5. У чому полягає сутність форм і методів фінансового планування?
6. Назвіть мету, форми та методи фінансового нагляду і контролю.
7. Яка правова регламентація фінансової діяльності в Україні?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Фінансова політика – сукупність заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку країни.

Мета фінансової політики – оптимальний розподіл ВВП між галузями народного господарства, соціальними групами населення, територіями, і як наслідок – забезпечення стійкого зростання економіки, удосконалення її структури, створення умов для розвитку господарських одиниць різних форм власності, а також забезпечення соціальних гарантій населенню.

Фінансова стратегія – довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу. Передбачає рішення загальнодержавних задач, що визначені економічною та соціальною стратегією. Її особливістю є відносна стабільність.

Фінансова тактика спрямовується на рішення цілей задач конкретного етапу розвитку суспільства шляхом своєчасних змін методів організації фінансових зв'язків та перегрупування фінансових ресурсів.

Фінансовий механізм – сукупність форм, методів і важелів фінансового впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві.

Фінансовий механізм має три підсистеми: організаційного забезпечення, фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Поєднання елементів фінансового механізму становить його «конструкцію», яка приводиться в дію встановленням кількісних параметрів кожного елемента, тобто визначення ставок і норм вилучення коштів, обсягу фондів, рівня видатків та ін.

Платіжний календар – це оперативний фінансовий план. Головна мета його складання – спрогнозувати фінансовий стан підприємства на певну дату, на відміну від балансу доходів і видатків, який складається на певний період.

Бізнес-план – план реалізації певного проекту або угоди.

Стимули являють собою фінансові важелі, за допомогою яких досягається вплив на різні сторони діяльності суб'єкта господарювання з метою досягнення певних результатів.

Фінансові санкції є напрямом фінансових важелів, використання яких дає змогу посилити матеріальну відповідальність суб'єкта господарювання за виконання певних зобов'язань.

Фінансовий контроль – комплекс заходів щодо перевірки формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів з метою оцінювання

обґрунтованості та ефективності прийняття фінансових рішень і результатів їх виконання.

Об'єктом фінансового контролю є процеси формування, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів.

Суб'єкти фінансового контролю виділяються відповідно до контрольованих об'єктів. За певними об'єктами фінансового контролю державою законодавчо закріплюються відповідні суб'єкти (наприклад, до суб'єктів державного фінансового контролю належать Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Державна фіскальна служба, Державна аудиторська служба; суб'єктами незалежного фінансового контролю є аудиторські фірми).

Тема 4. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Знати

- сутність та функції фінансів підприємницьких структур;
- види та організаційні форми підприємств;
- особливості фінансів підприємств будівельної галузі;
- внутрішні та зовнішні фінансові відносини;
- поняття та структурну схему фінансових ресурсів;
- визначення фінансового стану та фінансових результатів.

Уміти

- відрізнити фінансову діяльність від інших видів діяльностей;
- визначати принципи організації фінансів підприємства;
- безпомилково оцінювати фінансові ресурси підприємства;
- сформулювати фінансовий результат від звичайної діяльності підприємства.

План практичного заняття

1. Сутність поняття «фінанси суб'єктів господарювання», характеристика грошових потоків, що визначають їх зміст.
2. Принципи організації фінансової діяльності підприємств.
3. Сутність фінансових ресурсів підприємства.
4. Особливості фінансів будівельної галузі.

Запитання для самостійного вивчення

1. Вкажіть види та організаційні форми діяльності підприємств на прикладі будівельної галузі країни.
2. Яка сутність та функції фінансів підприємницьких структур?
3. Яка відмінність грошових відносин від фінансових, класифікація фінансових відносин?
4. Що є об'єктом та суб'єктом фінансових відносин?
5. Назвіть грошові потоки що характеризують фінансову діяльність суб'єкта господарювання.
6. Надайте визначення «оборотні кошти підприємства», вкажіть порядок їх визначення та класифікацію.
7. Вкажіть сутність фінансових ресурсів, їх визначення та класифікацію.
8. Що таке доходи та витрати підприємства, надайте їх класифікацію.
9. Яке визначення та розподіл прибутку на підприємстві?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Фінансами суб'єктів господарювання є економічні відносини, що виникають в процесі руху грошових потоків, формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на мікроекономічному рівні в процесі відтворення.

Фінансові ресурси суб'єктів господарювання являють собою сукупність грошових фондів підприємства та частину грошових коштів, що використовується у нефондовій формі.

Бюджетні інвестиції являють собою виділення коштів на розвиток виробництва, насамперед у вигляді капітальних вкладень. Вони спрямовуються у пріоритетні галузі й проекти, які визначають розвиток економіки країни в цілому.

Державні дотації – це виділення коштів з бюджету на покриття збитків підприємства зазвичай у тому разі, коли збитковість є наслідком певної політики держави, наприклад цінової.

Державні субсидії – це виділення коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на вирішення певних завдань у рамках різного роду державних програм.

Амортизаційні відрахування являють собою вартісний вираз зносу основних фондів, тобто частку вартості основних фондів, перенесену в поточному періоді на виготовлену продукцію.

Оборотні кошти – це грошові кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності виробництва та реалізації виготовленої продукції.

Фінанси безпосередньо не беруть участі у технологічному процесі виробництва, але за їх допомогою здійснюється вартісна оцінка цього процесу: нараховується амортизація, формується фонд оплати праці, оцінюється розмір витрат обігових коштів, визначаються відрахування до централізованих фондів цільового призначення, інші витрати відповідно до чинного законодавства.

Операційна діяльність – це основна виробнича діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основною діяльністю вважаються операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Інвестиційна діяльність підприємства передбачає придбання і продаж довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Фінансова діяльність – це сукупність операцій, які призводять до зміни величини та складу власного і позикового капіталу (випуск власних акцій, отримання позик та їх погашення, виплата дивідендів).

Надзвичайна подія – це подія, або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства та не очікується, що вона повторюватиметься періодично, або в кожному наступному періоді.

Доходи підприємства – це збільшення економічних вигод у вигляді надходжень активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це виручка від реалізації без врахування непрямих податків (ПДВ, акцизного збору), наданих знижок, повернення проданих товарів.

Інші операційні доходи включають інші доходи від операційної діяльності, крім доходу від реалізації продукції (доходи від реалізації іноземної валюти; доходи від оперативної оренди активів; суми одержаних штрафів, пені, неустойок та інших санкцій за порушення господарських договорів; інші доходи).

Дохід від участі в капіталі відображає доходи, одержані від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.

Інші фінансові та інвестиційні доходи – доходи, що виникають в ході проведення фінансової та інвестиційної діяльності підприємства (дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій).

Надзвичайні доходи – це доходи, що одержуються в умовах надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій, тощо).

Витрати підприємства – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) – складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізована протягом звітного

періоду; нерозподілених постійних загально-виробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Адміністративні витрати включають загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством.

Витрати на збут включають витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції: витрати на пакування, на ремонт тари, комісійні винагороди продавцям, витрати на рекламу, на транспортування, на утримання основних фондів (пов'язаних зі збутом продукції).

Інші операційні витрати – це витрати на дослідження та розробки, собівартість реалізованої іноземної валюти, втрати від знецінення запасів, нестачі і втрати від псування цінностей, виплата штрафів, пені, неустойок та ін.

Фінансові витрати включають витрати на проценти та інші витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу.

Втрати від участі в капіталі – це збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.

Інші витрати включають собівартість реалізованих фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, втрати від не операційних курсових різниць, втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів, тощо.

Надзвичайні витрати – це втрати від стихійного лиха (повені, землетрусу, граду, тощо) та техногенних катастроф і аварій.

Фінанси будівельних організацій можна визначити як сукупність економічних відносин, що пов'язані з рухом фінансових ресурсів, в процесі їх формування та використання для здійснення будівельної діяльності.

Тема 5. ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Знати

- сутність та функції фінансів домогосподарств;
- систему зовнішніх фінансових відносин домогосподарств;
- бюджет домогосподарств;
- джерела доходів та видатків домогосподарств;
- основні мотиви заощаджень домогосподарств;
- склад фінансового портфеля домогосподарства.

Уміти

- скласти бюджет домогосподарства;
- сформувати ефективний інвестиційний портфель.

План практичного заняття

1. Економічна сутність і склад фінансів домогосподарств.
2. Поняття, склад та класифікація доходів і видатків домогосподарств.
3. Склад і класифікація заощаджень домогосподарств.
4. Сутність та характеристика фінансового портфелю фізичної особи.

Запитання для самостійного вивчення

1. Назвіть визначення категорії домогосподарство.
2. Яка роль домогосподарств у соціально-економічному розвитку суспільства?
3. Вкажіть визначення та основні функції фінансів домогосподарств.
4. Розкрийте поняття «бюджет домогосподарства» та його структуру доходів та витрат.
5. Які основні мотиви заощаджень домогосподарств?
6. Надайте характеристику фінансового портфелю домогосподарства.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Бюджет домогосподарства – це баланс фактичних доходів та витрат домогосподарства за визначений період часу (квартал, місяць, рік) та фінансова база життя, що надає домогосподарству власного стилю споживання та життєдіяльності.

Витрати домогосподарства – це сукупність витрат членів домогосподарства на забезпечення його життєдіяльності: придбання продовольчих і непродовольчих товарів, сплату податків, оплати послуг культурно–побутового призначення та ін.

Вплив внутрішніх факторів на доходи домогосподарств відбувається через їх господарську діяльність, яка включає виконання домашньої роботи, роботу у підсобному господарстві, роботу за межами домогосподарства і діяльність домогосподарства як самостійної одиниці на ринку товарів, послуг та грошей. Також, суттєво впливає на розподіл ресурсів домогосподарства пріоритети його членів у конкретний період часу.

Домогосподарство – унікальне соціально-економічне утворення – сукупність фізичних осіб, що мають спільні економічні інтереси, функції, поведінку та джерела фінансування.

Заощадження домогосподарств – це відкладений попит, тобто частина грошових доходів населення, яка буде витрачена на споживання у майбутньому для задоволення потреб.

Вплив зовнішніх факторів на формування доходів домогосподарства здійснює держава та юридичні особи через систему оплати праці, пенсійного забезпечення, державного ціноутворення, виплату стипендій, безоплатне або пільгове навчання, медичне обслуговування тощо. Вагомий вплив на домогосподарство здійснює політика держави і місцевих органів влади щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Інвестиційний портфель домогосподарств передбачає забезпечення прибутковості, та приросту вартості грошових коштів укладених у відповідні об'єкти.

Інвестиційна функція фінансів домогосподарств. Вона передбачає процес вкладання власних фінансових ресурсів з метою зростання капіталу домогосподарства.

Капітальні витрати домогосподарств містять у собі витрати на придбання непродовольчих товарів, що використовуються впродовж досить тривалих проміжків часу (витрати на меблі, придбання квартири, транспортних засобів тощо). До цієї ж статті слід віднести затрати на послуги, які учасники домогосподарств споживають досить рідко, а результат таких послуг справляє великий вплив і визначає їх життя протягом досить тривалих періодів часу (витрати на освіту, медичні послуги, туристичні).

Контрольна функція фінансів домогосподарств. Дія цієї функції спрямовується на більш ефективне формування і використання доходів домогосподарствами, раціональне регулювання пропорцій розподілу фінансових ресурсів між окремими домогосподарствами та їх членами, оптимізацію між споживанням та нагромадженням капіталу.

Мотивовані заощадження домогосподарств зазвичай є добровільними і створюються з метою збереження та підвищення рівня задоволення потреб членів домогосподарства.

Накопичувальний портфель домогосподарств передбачає вкладення фінансів у дорогоцінні та банківські метали, книги, колекції та антикваріат.

Немотивовані заощадження домогосподарств виникають у ситуаціях, коли громадяни внаслідок певних, незалежних від них обставин, змушені відмовлятися від звичних обсягів споживання збільшуючи свої заощадження.

Нespoживчі сукупні витрати домогосподарств складаються з грошових та негрошових витрат домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам; витрат на купівлю нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель, на купівлю великої рогатої худоби, коней та багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, вкладів до банківських установ, аліментів, податків (крім прибуткового), зборів, внесків та інших грошових платежів, використаних заощаджень, позик та повернутих домогосподарством боргів.

Номинальні доходи домогосподарств – це доходи домогосподарства за певний період у грошовій формі.

Основними видами діяльності домогосподарства, можна визнати:

- трудову (робота по найму);
- підприємницьку діяльність та самозайнятість;
- ведення особистого підсобного господарства;
- інвестиційну;
- тіньову;
- тощо.

До **поточних витрат домогосподарства** належать витрати на придбання продовольчих товарів, непродовольчих товарів, що використовуються впродовж нетривалого періоду часу, а також сплату послуг, що споживаються періодично впродовж усього життя (послуги перукарень, пралень, стоматолога тощо).

Реальні доходи домогосподарств визначаються двома факторами – доходами, що є у розпорядженні та цінами на товари і послуги.

Регулююча функція фінансів домогосподарств. За допомогою цієї функції забезпечується саморегулювання процесу розподілу сукупного доходу між всіма членами домогосподарства, приймаються єдині для домогосподарства фінансові рішення з приводу використання отриманого доходу.

Розподільна функція фінансів домогосподарств. За її допомогою здійснюється процес вартісного розподілу та перерозподілу ВВП країни, формуються доходи та фінансові ресурси на рівні окремих домогосподарств.

Споживчі сукупні витрати домогосподарств складаються з грошових витрат, а також – вартості спожитих домогосподарством продовольчих товарів, отриманих з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель або подарованих родичами та іншими особами, суми отриманих пільг та безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, суми пільг на оплату телефону, проїзду

в транспорті, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату ліків, вітамінів, інших аптекарських товарів, медичних послуг та інші.

Споживчий портфель домогосподарств формується для забезпечення фізіологічних та інтелектуальних потреб домогосподарства, придбання товарів тривалого користування.

Сукупні доходи домогосподарств – загальна сума грошових і натуральних доходів з усіх джерел їх надходження з урахуванням вартості безплатних та пільгових послуг за рахунок соціальних фондів.

Фінанси домогосподарств – це економічна категорія, яка характеризує процес розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП країни з метою формування фінансових ресурсів, грошових доходів на рівні домогосподарств для забезпечення їх фінансових інтересів та підвищення загального рівня добробуту кожного члена домогосподарства.

Метою формування **фінансового портфеля домогосподарств** є створення умов для фінансової діяльності. Формування інвестиційного портфеля передбачає перерозподіл інвестицій конкретним домогосподарством. Це процес пошуку найкращого співвідношення між ризиком і очікуваним рівнем доходу інвестицій.

Функції, які виконують домогосподарства, як економічні одиниці:

– *постачальницьку*, сутність якої полягає у постачанні праці, капіталу та інших ресурсів на відповідні ринки;

– *виробничу* – виробництво готової продукції та надання послуг, забезпечення ними ринку;

– *споживчу*, яка полягає у споживанні товарів і послуг на ринку;

– *інвестиційну* (заощаджувану), яка має місце за умови неповного використання поточних доходів на споживання.

Тема 6. ПОДАТКИ І ПОДАТКОВА СИСТЕМА

Знати

- суть та основні функції податків, їх роль в процесі формування дохідної частини бюджету, етапи історичного розвитку податків, термінологію оподаткування, класифікацію податків за різними ознаками;
- суть податкової системи, принципи оподаткування, особливості податкової системи України, види податків та зборів, що справляються в Україні;
- законодавчу та нормативну базу, яка регулює питання податкової системи та податкової політики в Україні.

Уміти

- розраховувати розміри окремих видів податків та визначати елементи кожного виду податків;
- означувати податкову систему України через роль кожного окремого податку в доходній частині бюджету.

План практичного заняття

1. Економічна сутність податків та їх призначення.
2. Функції податків їх класифікація. Елементами податку.
3. Податкова система: поняття, основи та принципи побудови. Особливості податкової системи України.
4. Податкова політика: сутність та основні принципи податкової політики. Крива Лаффера та її значення для визначення меж оподаткування.
5. Непрямі податки та особливості їх впливу на фінансово – господарську діяльність суб'єктів господарювання. Акцизний збір. Податок на додану вартість
6. Податок на прибуток підприємств.
7. Плата за ресурси.

Запитання для самостійного вивчення

1. Назвіть основні передумови виникнення податків та етапи історичного розвитку оподаткування.
2. Розкрийте суть податків та їх функції.
3. Охарактеризуйте елементи системи оподаткування та види податків за класифікаційними ознаками.

4. Розкрийте сутність понять «податкова система» та «система оподаткування».

5. Що таке податкова політика та на яких принципах вона ґрунтується?

6. Які основні принципи оподаткування та яка їх дієвість у сьогоденних умовах?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Податки є об'єктивною економічною категорією. Їх існування обумовлене необхідністю централізації частки фінансових ресурсів для забезпечення фінансування потреб держави та виконання нею своїх функцій.

Під податками розуміють обов'язкові платежі юридичних та фізичних осіб державі, які направляються нею на покриття своїх видатків та для фінансування певних програм, що відповідають стратегічним завданням розвитку економіки.

Плата (за що?) стягується за користування ресурсами, тобто обумовлена державною власністю на ці ресурси. Її розмір залежить від розміру ресурсів, що використовуються. Прикладами є плата за землю, рентна плата.

Відрахування і внески (на що? від чого?) – передбачають цільове призначення платежів (тобто їх використання на конкретні цілі) яке впливає з назви платежу. Водночас цільове призначення може бути повним, або частковим. Прикладами платежів з повним цільовим призначенням можуть слугувати єдиний соціальний внесок.

Податки (для чого?) встановлюються для фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій: оборони, управління, забезпечення соціального захисту громадян. Податкам присутні обов'язкові ознаки: без еквівалентність, відсутність цільового використання, законодавча регламентація.

Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу.

Податкова політика – це діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави.

До загальнодержавних податків належать:

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на доходи фізичних осіб;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) акцизний податок;
- 5) екологічний податок;
- 6) рентна плата;
- 7) мито.

Місцеві податки та збори встановлюються місцевими органами влади та управління, до них належать:

- 1) податок на майно;
- 2) єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

- 1) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 2) туристичний збір.

Розрізняють три способи утримання податків:

- 1) біля джерела отримання доходу;
- 2) на підставі декларації;
- 3) на підставі платіжного доручення.

Податкова система визначається у Податковому кодексі як сукупність загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, до бюджетів усіх рівнів, форм і методів їх установлення, зміни, скасування, обчислення, сплати та стягнення, а також

забезпечення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері оподаткування, організації роботи з податкового контролю.

Елементами податку. До таких понять належать:

1. **Платники податку;** Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують об'єкти оподаткування або провадять діяльність, що є об'єктом оподаткування згідно податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів.

2. **Об'єкт оподаткування;** Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку.

3. **База оподаткування;** База оподаткування – це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання.

4. **Ставка податку;** Ставкою податку визнається розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування.

5. **Порядок обчислення податку;** Обчислення суми податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування на ставку податку із/без застосуванням відповідних коефіцієнтів.

6. **Податковий період;** Податковим періодом визнається встановлений Кодексом період часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків та зборів.

7. **Строк та порядок сплати податку;** Строком сплати податку та збору визнається період, що розпочинається з моменту виникнення

податкового обов'язку платника податку із сплати конкретного виду податку і завершується останнім днем строку, протягом якого такий податок чи збір повинен бути сплачений у порядку, визначеному податковим законодавством.

8. Строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку. Податкова декларація подається за звітний період в установлені Кодексом строки контролюючому органу, в якому перебуває на обліку платник податків в один із таких способів:

- а) особисто платником податків або уповноваженою на це особою;
- б) надсилається поштою з повідомленням про вручення та з описом вкладення;
- в) засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб у порядку, визначеному законодавством.

Тема 7. БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Знати

- сутність державного бюджету як економічної та правової категорії;
- бюджетний процес та його стадії в Україні;
- що являють собою бюджетна система і бюджетний устрій.
- міжбюджетні трансферти та як вони впливають на міжбюджетні відносини.

Уміти

- аналізувати можливості бюджетного механізму в регулюванні соціально–економічних процесів у країні;
- окреслювати критерії розмежування доходів і видатків у міжбюджетних відносинах;
- визначати роль учасників бюджетного процесу.

План практичного заняття

1. Бюджет як економічна і правова категорія, його функції і призначення.
2. Бюджетний механізм регулювання економічних і соціальних процесів у державі.

3. Бюджетний процес і його складові етапи.

4. Бюджетна система: поняття і принципи побудови. Бюджетна система України.

5. Міжбюджетні відносини. Критерії розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи. Види міжбюджетних трансфертів.

Запитання для самостійного вивчення

1. Розкрийте зміст бюджету як економічної категорії.

2. Вкажіть функції, які виконує державний бюджет.

3. Визначте склад бюджетної системи та розкрийте зміст бюджетного устрою.

4. Які методи бюджетного регулювання.

5. Яка принципова відмінність між категоріями «витрати бюджету» та «видатки бюджету»

6. Що таке фінансовий рік і як він пов'язаний з державним бюджетом?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Як економічна категорія бюджет є сукупністю економічних відносин між державою і юридичними та фізичними особами з приводу розподілу і перерозподілу ВВП, з метою формування і використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання функцій і задач держави.

Правова характеристика бюджету пов'язана із законодавчим регулюванням бюджетних взаємовідносин, а також процесів його складання і виконання як фінансового плану. Бюджет виступає документом, в якому законодавчо затверджується розпис доходів і видатків та визначає фінансові можливості і пріоритети.

За матеріальним змістом бюджет – це централізований фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією.

Бюджетний механізм є сукупністю конкретних форм бюджетних відносин, а також методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів.

Бюджетний устрій – організація і принципи побудови бюджетної системи, її структура та взаємозв'язок між окремими ланками.

Бюджетний устрій визначається державним устроєм. Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджетна система України – сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка базується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам.

Принцип субсидіарності передбачає, що розподіл видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень.

Види міжбюджетних трансфертів в Україні:

1. **Дотація вирівнювання** – міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує.

2. **Субвенції** – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

3. **Кошти, що передаються** до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;

4. Інші дотації.

Бюджетний процес – регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний період для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему, становить один календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року.

Чотири стадії бюджетного процесу:

Перший етап. Складання проекту бюджету.

Другий етап. Розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети.

Третій етап. Виконання бюджету.

Четвертий етап. Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Тема 8. ДОХОДИ І ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Знати

- централізовані та децентралізовані доходи;
- бюджетну класифікація доходів та видатків бюджету;
- захищені статті та секвестр бюджету.

Уміти

- аналізувати методи формування доходів бюджету;
- оцінювати напрями видатків державного бюджету та ранжувати їх за впливом на економічний розвиток країни;
- характеризувати балансові стани державного бюджету, виявляти їх наслідки та обирати ефективні методи збалансування бюджету.

План практичного заняття

1. Економічна сутність доходів бюджету і джерела їх формування.
2. Видатки державного бюджету, їх класифікація.
3. Склад і структура доходів і видатків державного бюджету України.
4. Бюджетний дефіцит: поняття і причини виникнення.
5. Джерела покриття бюджетного дефіциту і шляхи його скорочення.

Запитання для самостійного вивчення

1. Яка структура доходів бюджету та напрямками їх класифікації.
2. Вкажіть сутність та призначення видатків бюджету та напрямки їх класифікації.
3. Які існують форми бюджетного фінансування.
4. Що таке бюджетний дефіцит та причини його виникнення?
5. Вкажіть можливі джерела фінансування бюджетного дефіциту.
6. Назвіть заходи бюджетної політики держави які спрямовані на скорочення бюджетного дефіциту.
7. Розкрийте поняття «секвестр бюджету» та його вплив на рівень бюджетного дефіциту.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Під **централізованими доходами** розуміють кошти, що вилучаються державою в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. Ці кошти беруть участь у формуванні централізованих грошових фондів держави.

Децентралізовані – це доходи, що залишаються в розпорядженні підприємств, установ і організацій під час розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Доходи бюджету – це частка централізованих ресурсів держави, які потрібні для виконання нею відповідних функцій. Вони виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування фондів

грошових коштів і надходять у розпорядження органів державної влади і управління.

Визначення дано також і в законодавстві, зокрема в бюджетному кодексі. **Доходи бюджету** – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Закріпленими є доходи, які в законодавчому порядку повною мірою, або у розмірі чітко визначеної частки закріплені за бюджетом певного рівня. Законом про бюджет на поточний рік встановлюється перелік доходів, закріплених за бюджетами певного рівня.

Регульовані доходи встановлюються з метою збалансування бюджетів нижчої ланки. Це досягається шляхом відрахування певної частини коштів від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в наслідок перевищення доходів бюджету над його видатками.

Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування та класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Видатки бюджету – це економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і його використання за цільовим призначенням. Або згідно з Бюджетним кодексом видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення

програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Витрати бюджету – видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

Захищеними статтями видатків бюджету визнаються статті видатків Державного бюджету України, обсяг яких не може змінюватися у процесі проведення скорочення затверджених бюджетних призначень. Перелік захищених статей видатків Державного бюджету України визначається законом про Державний бюджет України.

Збалансований бюджет – бюджет у якому доходи дорівнюють видаткам.

Бюджетний профіцит – перевищення доходів бюджету над видатками. Державний бюджет України може бути затверджено профіцитом виключно з метою погашення основної суми боргу.

Бюджетний дефіцит являє собою перевищення видатків бюджету над його доходами.

Секвестр бюджету – пропорційне скорочення видатків бюджету за кожною статтею.

Тема 9. МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

Знати

- сутність категорій місцеві фінанси і місцеві бюджети;
- структуру місцевих бюджетів і чим вони відрізняються від державного бюджету;
- проблеми формування доходів місцевих бюджетів на сучасному етапі в Україні;
- напрями видатків місцевих бюджетів та у чому їх сутність;
- система міжбюджетних трансфертів та яке її призначення.

Уміти

- розрізняти власні і закріплені доходи місцевих бюджетів та їх роль у формуванні доходів місцевих фінансів;
- характеризувати особливості структури місцевих видатків;
- обґрунтувати методи міжбюджетних відносин.

План практичного заняття

1. Сутність і призначення місцевих фінансів. Місцеві фінанси як система.
2. Поняття самостійності місцевого бюджету.
3. Доходи місцевих бюджетів.
4. Видатки місцевих бюджетів. Вільні бюджетні кошти.
5. Зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування в Україні.

Запитання для самостійного вивчення

1. Вкажіть передумови функціонування місцевих фінансів.
2. Яка законодавча база функціонування місцевих фінансів України?
3. Розкрийте структуру доходів місцевих бюджетів.
4. Яке призначення бюджету розвитку місцевих бюджетів?
5. Назвіть основні проблеми формування доходів місцевих бюджетів та напрями зміцнення фінансової децентралізації в Україні.
6. Визначте структуру видатків місцевих бюджетів та їх особливості.
7. Які методи реалізації міжбюджетних відносин, їх сутність?
8. Яка роль місцевих фінансів у забезпеченні соціально-економічного розвитку місцевих громад?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Місцеві фінанси – це економічні відносини, пов’язані із формуванням, розподілом і використанням фондів фінансових ресурсів, для забезпечення виконання функцій і завдань місцевих органів влади.

Причиною виникнення місцевих фінансів є наявність територіальних колективів, а також відокремлення функцій і завдань, які покладаються на їхні органи влади.

Метою фінансової діяльності місцевих органів влади є задоволення суспільних інтересів і потреб та сприяння соціально-економічному розвитку регіонів.

Місцеві фінансові ресурси – це фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний та економічний розвиток регіонів.

Об'єктами місцевих фінансових відносин є місцеві фінансові ресурси, що формуються, розподіляються і використовуються місцевими органами влади для виконання покладених на них функцій та завдань.

Суб'єкти місцевих фінансових відносин:

1. Територіальні громади (села, селища, міста, об'єднання кількох населених пунктів) та органи місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська ради та їхні виконавчі органи; сільський, селищний чи міський голова; обласна та районна рада).

2. Автономна Республіка Крим (в особі органів республіканського управління та суб'єктів господарювання у сфері місцевих фінансів на території автономії).

3. Держава (в особі органів державного управління: Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, місцевих державних адміністрацій).

Місцевий бюджет відповідно до Бюджетного кодексу містить в собі надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Поточний бюджет формується для здійснення поточних видатків (утримання соціально-культурної сфери, адміністративні видатки, соціальний захист).

Бюджет розвитку місцевих бюджетів призначено для забезпечення розвитку соціальної інфраструктури, капітальних вкладень, фінансування інвестиційних програм тощо.

Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування – податки і збори (обов’язкові платежі), що закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Вертикальний фінансовий дисбаланс являє собою недостатність фінансових ресурсів певного рівня влади для забезпечення виконання покладених на нього функцій та завдань.

Метою вирівнювання вертикальних фінансових дисбалансів є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків та бюджетними ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. В Україні для вирівнювання вертикальних дисбалансів з одного бюджету до іншого грошові кошти безоплатно і безповоротно можуть надходити у вигляді трансфертів: *дотацій або субсидій*.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс являє собою невідповідність між обсягами фінансових ресурсів територіальної одиниці та обсягами покладених на неї завдань. При цьому інші територіальні одиниці цього рівня такої невідповідності не мають. Вирівнювання горизонтальних фіскальних дисбалансів досягається шляхом перерозподілу коштів між «багатими» та «бідними» територіями.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг тощо.

Тема 10. ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

Знати

- сутність державного кредиту та його відмінності від інших видів кредиту;
- причини, що зумовлюють державні позики та їх наслідки;
- інструменти державного кредиту;
- методи обслуговування і управління державним боргом;

- наслідки впливу державного боргу на соціально–економічний розвиток країн.

Уміти

- аналізувати роль і наслідки співвідношення між сумою державного боргу та ВВП та його вплив на економіку країн;

- аналізувати боргову політику України та оцінювати ефективність методів управління державним боргом.

План практичного заняття

1. Економічна сутність і роль державного кредиту.
2. Функції державного кредиту, його види та форми.
3. Державний борг і механізм його формування.
4. Вплив державного боргу на фінансове становище держави.
5. Управління державним боргом і його обслуговування.

Запитання для самостійного вивчення

1. Сформулюйте сутність державного кредиту як економічної категорії та його функції і форми.
2. Вкажіть ознаки класифікації державних позик.
3. Назвіть основні причини виникнення державного боргу.
4. Як відбувається обслуговування державного боргу, його форми і методи.
5. Які методи управління державним боргом існують?
6. Які основні шляхи реструктуризації боргових зобов'язань?
7. Назвіть причини виникнення та сучасний стан зовнішнього державного боргу України.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Державний кредит – сукупність економічних відносин між державою (органи влади і управління) з одного боку, і юридичними та фізичними особами з іншого, за яких держава виступає переважно в ролі позичальника, а також кредитора та гаранта.

Як економічна категорія державний кредит знаходиться на перетині двох видів грошових відносин – фінансів та кредиту, об'єднує їх

особливості та являє собою відношення вторинного розподілу вартості ВВП та частини національного багатства.

Державні позики – основна форма внутрішнього державного кредиту. Сутність державних позик полягає у тому, що через випуск і реалізацію державних цінних паперів на фінансування суспільних потреб залучаються тимчасово вільні кошти населення та суб'єктів господарювання. Держава випускає і розповсюджує цінні папери, які мають номінальну вартість, за якою продаються і гасяться. Цінними паперами можуть бути облігації та казначейські зобов'язання.

Казначейські позики. Ця форма державного кредиту передбачає передачу фінансових ресурсів суб'єктам господарювання за рахунок бюджетних коштів на умовах терміновості, платності та повернення.

Умовний кредит (гарантовані позики). Держава виступає гарантом повернення позик, отриманих суб'єктами господарювання, та несе фінансову відповідальність у разі неплатоспроможності позичальника.

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Прямий борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень.

Гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Поточний борг – це сума заборгованості держави, яка підлягає погашенню в поточному році, а також належні до сплати в цей період відсотки за усіма випущеними позиками.

Капітальний борг – це загальна сума заборгованості держави, включаючи відсотки, що підлягають сплаті.

Обслуговування державного боргу – це комплекс заходів держави з погашення позик, виплати процентів за ними, уточнення і зміни умов погашення випущених позик, а також визначення умов випуску нових позик.

Обслуговування державного внутрішнього боргу забезпечує Міністерство фінансів. Для цього через банківську систему проводяться операції з розміщення державних цінних паперів, їх погашення і виплати доходу.

Граничні розміри внутрішнього і зовнішнього боргу встановлюються Законом про Державний бюджет України на поточний рік.

Управління державним боргом – це комплекс заходів, здійснюваних державою стосовно визначення умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави.

До методів управління державним боргом відносяться:

Конверсія – зміна дохідності позики. Як правило, держава зменшує розмір процентів, що мають бути виплачені.

Консолідація – збільшення строків дії випущеної позики. Може проводитись разом з конверсією.

Уніфікація – об'єднання кількох позик в одну, коли облігації раніше випущених позик обмінюються на облігації нової позики.

Обмін облігацій за регресивним співвідношенням – кілька раніше випущених облігацій прирівнюються до однієї нової. Вважається економічно необґрунтованим.

Відстрочення погашення позики (реструктуризація заборгованості). Проводиться тоді, коли випуск нових позик використовують для обслуговування раніше випущених позик.

Анулювання боргів може бути зумовлено фінансовою неспроможністю держави (банкрутством) або політичними мотивами.

Тема 11. СТРАХУВАННЯ І СТРАХОВИЙ

Знати

- сутність та основні функції страхування та його форми;
- принципи та організація страхування;
- складові формування страхового тарифу;
- розрізняти страхове відшкодування, страховий збиток, страховий випадок, страхова подія;
- структуру страхового ринку.

Уміти

- розрізняти складові страхових відносин;
- характеризувати страхування як розгалужену систему економічних відносин.

План практичного заняття

1. Економічна природа і сутність страхування. Особливості фінансових відносин у сфері страхування.
2. Функції страхування. Класифікація страхування.
3. Необхідність створення державних цільових фондів і принципи їх організації.
4. Форми організації страхового фонду.
5. Поняття і організація страхового ринку.

Запитання для самостійного вивчення

1. Надайте визначення поняття «страхування» як економічної категорії.
2. Які існують суб'єкти страхування та страхові відносини?
3. Що таке страхові платежі їх визначення і сплата?
4. Яка структура страхового тарифу та його складові?
5. Що таке нетто-ставка страхового тарифу і порядок її розрахунку?
6. Вкажіть сутність і мотиви взаємовідносин страхових компаній з фінансовим ринком.

7. Розкрийте поняття страхового ринку його складові та характеристика.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Страхування є складовою частиною фінансової системи держави, воно опосередковує рух валового внутрішнього продукту у формі фондів фінансових ресурсів. Цей рух пов'язаний з перерозподілом у разі відшкодування збитків і втрат.

У Законі України «Про страхування» (№ 85/96–ВР від 7.03.96р.) визначено, що **страхування** – це вид цивільно-правових відносин із захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб на випадок певних подій, визначених угодою страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом оплати фізичними та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страховий випадок – це можлива подія, настання якої може спричинити збитки.

Страхова подія являє собою подію, що фактично настала.

Страхове відшкодування – це виплата страховиком застрахованій особі (або отримувачу страхового відшкодування) повної або часткової суми збитків.

Страхування – це сукупність особливих замкнених перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, що призначений для відшкодування можливих збитків, завданих суб'єктам господарювання, або для вирівнювання втрат у сімейних доходах у зв'язку з наслідками страхових випадків.

Загальнодержавні фонди цільового призначення – це форма перерозподілу і використання ресурсів, що знаходяться в розпорядженні центральних чи регіональних місцевих органів самоврядування та

призначені для фінансування особливих суспільних потреб. Це один з методів перерозподілу національного доходу органами влади на користь певних соціальних груп населення.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування) – обов'язковий платіж до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Страховик – юридична особа (страхова компанія), яка діє на підставі відповідної ліцензії, беручи на себе зобов'язання щодо створення колективного страхового фонду і виплати з нього страхового відшкодування.

Страхувальник – юридична чи фізична особа, яка на підставі чинного законодавства або відповідної угоди зі страховиком сплачує страхові внески до страхового фонду.

Застрахована особа – особа, якій належить страхове відшкодування при настанні страхового випадку.

Може виділятися також четвертий суб'єкт – **отримувач страхового відшкодування**. Це виникає у випадках, коли таке відшкодування не може отримати застрахована особа (смерть, втрата дієздатності).

Документом, що засвідчує факт страхування є **страховий поліс**.

Співстрахування полягає у тому, що група страхових компаній ділить між собою в обумовлених частинах і страхову премію, і відповідальність щодо відшкодування витрат від страхових подій.

Перестраховування – страхування одним страховиком на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частки своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика.

Страхова діяльність має на меті надання страхового захисту юридичним та фізичним особам.

Страхова сума характеризує масштаби страхової операції, тобто в якому розмірі застраховано той чи інший об'єкт.

Страховий тариф являє собою ціну страхової послуги.

Фінансовий результат страхових операцій – це вартісна оцінка підсумків господарської діяльності страхової організації. Позитивний фінансовий результат (доходи перевищують витрати) може включати два елементи: прибуток страховика і приріст резервного фонду.

Страховий ринок – це особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі–продажу є спеціальний продукт – страховий захист, і формується попит та пропозиція на нього.

Товаром страхового ринку виступає **страхова послуга**.

Суб'єктами страхового ринку є страхові організації (страховики), страхувальники, страхові посередники та держава.

Страхові агенти укладають угоди страхування зі страхувальниками від імені страховика. Вони проводять роботу з одержання страхових платежів та виплати відшкодування.

Страхові брокери, також укладаючи угоди, діють переважно від імені страхувальника. Вони вивчають ситуацію на страховому ринку та добирають клієнту найвигідніші умови та надійні страхові компанії.

Страхове поле – це наявність потенційних страхувальників з певного виду страхування (наприклад, власники всіх автотранспортних засобів міста становлять страхове поле цього міста зі страхування відповідальності автовласників).

Страховий портфель – це сукупність укладених певною компанією угод як з того чи іншого виду страхування, так і з усіх видів (наприклад, страхове поле міста зі страхування відповідальності автовласників буде

поділене між страховими компаніями, зареєстрованими в цьому місті, що мають ліцензію на цей вид страхової діяльності.

Тема 12. ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Знати

- визначення фінансового менеджменту, його об'єкти та суб'єкти;
- головну мету фінансового менеджменту;
- механізм фінансового менеджменту та його складові;
- фінансова стратегія і тактика підприємства їх взаємозв'язок з фінансовою політикою.

Уміти

- управляти активами та капіталом підприємства;
- оптимізувати операційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства;
- оптимізувати джерела залучення ресурсів.

План практичного заняття

1. Сутність та функції фінансового менеджменту.
2. Фінансовий менеджмент на мікрорівні та його механізм.
3. Організаційне забезпечення фінансового менеджменту.
4. Фінансовий менеджмент на макрорівні.

Запитання для самостійного вивчення

1. Вкажіть умови, необхідні для ефективного функціонування фінансового менеджменту.
2. Які основні принципи ефективного управління фінансовою діяльністю підприємства?
3. Пов'яжіть основну мету, завдання та функції фінансового менеджменту.
4. Які складові механізму фінансового менеджменту?
5. Назвіть об'єкти та суб'єкти управління в фінансовому менеджменті.
6. Розкрийте сутність активів, як об'єкта фінансового менеджменту.
7. Яка мета та завдання інвестиційної діяльності підприємства?
8. Розкрийте сутність структури капіталу.

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Основний зміст фінансового менеджменту полягає в управлінні формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових потоків.

Об'єктом фінансового менеджменту є фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання, а його матеріальною основою – грошовий оборот підприємства, який спричинює зміну форм вартості і супроводжується потоками платежів і розрахунків.

Враховуючи, що управління фінансами будь-якого суб'єкта господарювання здійснюється в інтересах його власників, **головну мету фінансового менеджменту** логічно розглядати крізь призму максимізації фінансового благополуччя власників капіталу господарюючого суб'єкта в поточному та перспективному періодах, що забезпечується шляхом постійного підвищення ринкової вартості суб'єкта господарювання і його акцій.

Механізм фінансового менеджменту – це сукупність рівнів, систем забезпечення, методів і важелів розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень з питань фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Водночас механізм фінансового менеджменту є не тільки сумою його складових, а й цілісною системою, адекватною певному рівню, де всі складові взаємопов'язані, взаємодіють і перебувають у процесі розвитку та вдосконалення.

Фінансова стратегія підприємства – це формування системи довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства і вибір найефективніших напрямів їх досягнення. Формування стратегічних цілей підприємства орієнтовано на нагромадження капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення підприємства.

Фінансова політика є засобом реалізації фінансової стратегії підприємства в розрізі найважливіших аспектів фінансової діяльності на окремих етапах її здійснення. На відміну від фінансової стратегії в цілому, фінансова політика формується тільки за конкретними напрямками

фінансової діяльності підприємства, що потребують забезпечення найбільш ефективного управління для досягнення головної стратегічної мети цієї діяльності.

Фінансова тактика підприємства полягає у застосуванні ним конкретних фінансових засобів і методів для вирішення стратегічних завдань. *Завданнями фінансової тактики є вибір найбільш оптимального рішення і найбільш привабливих у конкретній господарській ситуації інструментів фінансового управління.*

Фінансовий менеджмент – це стратегія і тактика фінансового забезпечення підприємницької діяльності, що дає змогу ефективно управляти рухом грошових коштів і знаходити оптимальні фінансові рішення.

Управління фінансами здійснюється через існуючу систему відносин, що зумовлені історичними, економічними та політичними умовами розвитку держави і підпорядковані фінансовій політиці. Відповідно до цієї політики визначається обсяг розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту через окремі сфери і ланки фінансової системи. Рівень перерозподілу залежить від ролі держави у процесі фінансування соціальних витрат, стимулюванні заощаджень і нагромаджень як джерел виробничого інвестування та науково–технічного прогресу. Економічний устрій визначає коло фінансових відносин, які формують сферу управлінських функцій і завдань безпосередньо держави та її органів.

Здійснюється не управління фінансами з боку держави, а вплив через фінанси – реалізація цілеспрямованої фінансової політики. Залежно від концептуальних передумов держава то посилює, то послаблює своє втручання в регулювання тих або інших сторін економічних і соціальних процесів у суспільстві.

Тема 13. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА

Знати

- економічну та юридичну сутність поняття економічна безпека;
- стратегічний та тактичний курс забезпечення економічної безпеки;
- суб'єкти та об'єкти фінансової безпеки;
- сучасний стан фінансової безпеки.

Уміти

- розраховувати та аналізувати індикатори фінансової безпеки;
- передбачати основні виклики та загрози у сфері фінансової безпеки.

План практичного заняття

1. Сутність та поняття економічної та фінансової безпеки держави.
2. Чинники що впливають на фінансову безпеку держави. Індикатори оцінки стану фінансової безпеки.
3. Складові фінансової безпеки, характеристика основних причин, що призводять до виникнення загроз і проблем.
4. Фінансова безпека на мікрорівні. Зовнішні та внутрішні фактори фінансової загрози суб'єктів господарювання.

Запитання для самостійного вивчення

1. Надайте визначення поняття «національна безпека» та його складові.
2. Розкрийте поняття економічної безпеки, об'єкти і суб'єкти.
3. Вкажіть правові документи що складають нормативно-правову основу забезпечення економічної безпеки в Україні.
4. Яка сутність фінансової безпеки держави?
5. Які основні складові фінансової безпеки держави?
6. Які внутрішні і зовнішні загрози фінансовій безпеці держави?
7. Визначте основні індикатори стану фінансової безпеки України.
8. Яка стратегія забезпечення фінансової безпеки держави і її складові елементи?

ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ ДО ТЕМИ

Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально–економічного розвитку.

Суб'єктами фінансової безпеки виступають: окремі громадяни, домашні господарства, населення в цілому, підприємства, організації, установи, галузі господарського комплексу, регіони, окремі сектори економіки, держава, міждержавні утворення, а також світові співтовариства.

Індикатор (від лат. *indico* – вказую, визначаю) – елемент, що відображає процес або стан об'єкта спостережень, його якісні та кількісні характеристики. Обґрунтована система індикаторів дає змогу оперативно здійснювати аналіз фінансової безпеки різних об'єктів, попереджувати розвиток негативних тенденцій, вносити необхідні корективи як у повсякденну діяльність, так і на перспективу, прогнозувати розвиток подій.

Порогові значення індикаторів, що визначаються експертно на основі досвіду. У процесі встановлення порогових значень фінансової безпеки України враховують граничні рівні критеріїв, встановлених для країн – кандидатів на вступ до ЄС. Рівень фінансової безпеки визначають багато індикаторів, основними з яких є: дефіцит бюджету, обсяги боргів держави, рівень інфляції, вартість банківських кредитів, рівень монетизації економіки, обсяг золотовалютних резервів НБУ.

Бюджетна безпека – це спроможність бюджетної системи забезпечити платоспроможність держави під час збалансування доходів і видатків та ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, а також утримання органів державного управління, забезпечення національної безпеки й оборони.

Найважливішим індикатором фінансової безпеки держави є **рівень бюджетного дефіциту**.

Боргова безпека – рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованостей з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету та руйнуванням вітчизняної фінансової системи. Основними індикаторами, що визначають *боргову безпеку*, є обсяги внутрішніх і зовнішніх боргів держави. Це величина непогашених у термін запозичень, що здійснює держава на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Інфляція – це підвищення загального рівня цін в економіці, зумовлене зниженням купівельної спроможності грошей, унаслідок переповнення каналів обігу надлишковою кількістю паперових грошей, незабезпечених відповідним зростанням товарної маси.

Валютна безпека держави – забезпеченість держави достатніми валютними коштами, підтримування стабільності внутрішньої та зовнішньої купівельної спроможності грошової одиниці, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, виконання міжнародних зобов'язань; стан курсоутворення, направлений на розвиток вітчизняного експорту та приплив іноземних інвестицій.

Платіжний баланс – співвідношення між сумою платежів, здійснених певною країною за кордоном, і сумою надходжень до цієї країни з-за кордону за певний період (рік, квартал, місяць). Платіжний баланс об'єднує торговельний баланс, баланс послуг і руху капіталів.

Інвестиційна безпека держави – рівень співвідношення між величиною інвестицій країни за кордон та отриманими інвестиціями, що задовольняє потреби внутрішньої економіки та підтримує позитивний платіжний баланс держави.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Насамперед це курсова робота. Крім того, це може бути контрольна робота, реферат, або дидактичний проєкт, у формі презентації у форматі Power Point. У цьому разі, обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від того що передбачено робочою програмою.

У курсовій (контрольній, рефераті) роботі здобувачу необхідно показати:

- знання і правильне розуміння закономірностей, що складаються у фінансові сфері;
- вміння використовувати літературні джерела, аналізувати практичний матеріал і викладати свої міркування з того чи іншого питання;
- вміння використовувати теоретичні знання в процесі аналізу конкретних статистичних даних.

У процесі написання робіт необхідно використати цифровий матеріал. Можливо також використати практичний матеріал, зібраний за місцем навчальної практики, або роботи. Цей практичний матеріал має бути поданий у формі таблиць, схем, діаграм, графіків.

У процесі написання контрольної роботи слід дотримуватись таких вимог:

- відповідність основних положень роботи законам України, указам Президента та постановам уряду України;
- змістовність і конкретність викладання;
- достатня повнота викладення питання, тобто слід повністю розкрити явище або елементи досліджуваного процесу, розглянути усі сторони проблеми;
- завершеність викладення кожної думки;
- виключення плагіату;
- економічна грамотність;
- акуратне оформлення роботи.

Роботу виконують самостійно. Вона повинна мати чітку й логічну структуру. Якщо в ній наводять окремі цитати з наукових статей або монографій, то потрібно вказати автора роботи, її назву, місце і рік видання, сторінку. Те саме стосується й тих цифрових даних, які наводять в контрольній роботі. Якщо аналізують практичний матеріал, то слід вказати конкретний об'єкт аналізу.

Особливу увагу слід приділяти правильній побудові і наочності таблиць, графіків і діаграм. Вони мають бути логічним продовженням викладених теоретичних положень і служити основою для відповідних висновків. Заголовки таблиць, схем, графіків і діаграм мають відображати основний зміст ілюстрованого матеріалу. У таблицях мають бути вказані одиниці виміру, назва об'єкта і часовий простір дослідження, а в графіках та діаграмах – масштаб. Таблицям та іншим видам графічного матеріалу рекомендується давати окрему нумерацію.

Необхідно простежити, щоб у роботі не було повторів і суперечностей між окремими її положеннями.

Обсяг курсової роботи має бути в межах 15–20 сторінок стандартного формату. Зміст роботи повинен відповідати плану, який має відображати сутність теми, що розглядається, її внутрішню структуру і логіку дослідження.

Під час написання індивідуальної роботи слід ознайомитись із законодавчими і нормативними документами з вибраної теми, публікаціями в інтернеті та періодичних виданнях, підібрати монографічну літературу.

Індивідуальна робота має бути надрукована на комп'ютері.

Під час оформлення роботи слід дотримуватися встановлених стандартом вимог: текст роботи слід друкувати з одного боку білого паперу формату А4, шрифт – 14 Times New Roman, інтервал між рядками – 1,5. Кожна сторінка обмежується полями: ліворуч – 20 мм, праворуч – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм. Нумерація сторінок проставляється, починаючи з плану роботи. Титульний аркуш вважається першою сторінкою і номер на ньому не ставиться. У кінці текстової частини роботи студент ставить свій підпис і дату виконання роботи.

Бібліографія містить перелік літератури та інших джерел, використаних під час написання роботи. Список використаної літератури оформляють у такому порядку:

1. Законодавчі матеріали.
2. Укази Президента України.
3. Постанови і декрети уряду.
4. Статистичні збірники.
5. Інструктивні матеріали (інструкції, службові листи і роз'яснення тощо) у хронологічній послідовності.

6. Спеціальна економічна література та публікації в періодичних виданнях (в алфавітному порядку за прізвищами авторів, а колективні монографії – за назвою роботи).

Усі джерела, що входять до списку літератури, нумеруються послідовно. Завершену контрольну роботу студенти подають на кафедру економіки будівництва згідно із встановленим терміном.

Тексти індивідуальних завдань (зокрема, коли їх виконують у формі презентацій або в інших формах) можуть перевірятись на плагіат. Для захисту індивідуального завдання оригінальність тексту має складати не менше ніж 70 %. Виключення становлять випадки зарахування публікацій здобувачів у матеріалах наукових конференціях та інших наукових збірниках, які вже пройшли перевірку на плагіат.

Текст індивідуального завдання подають викладачу не пізніше, ніж за два тижні до початку залікової сесії. Викладач має право вимагати від здобувача доопрацювання індивідуального завдання, якщо воно не відповідає встановленим вимогам.

Роботу рецензує викладач – керівник курсової роботи. У рецензії відзначають позитивні сторони і недоліки роботи, допущена чи не допущена вона до захисту. Роботи, які не відповідають установленим вимогам, повертають на доопрацювання. Робота з незадовільною оцінкою підлягає переробленню протягом терміну, встановленого кафедрою.

Курсову роботу, яка має позитивну оцінку, допускають до захисту. На захисті студент повинен розкрити основний зміст роботи, виділити її проблемні аспекти, обґрунтувати свої висновки, відповісти на запитання викладача та отримати оцінку.

Оцінка індивідуальної роботи здійснюється відповідно до критеріїв встановлених робочою програмою.

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ (РЕФЕРАТИВ ТА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ)

1. Сутність і об'єктивна необхідність фінансів.
2. Вплив фінансів на суспільне виробництво (на прикладі будівельної галузі).
3. Роль фінансів у розвитку соціальної сфери.
4. Структурна перебудова будівельного господарства України і роль фінансів у її забезпеченні.
5. Фінансовий механізм регулювання ринкових реформ в будівельній галузі України.
6. Проблеми оздоровлення фінансів будівельних підприємств України в сучасний період.
7. Фінансове регулювання підприємницької діяльності в будівельній сфері.
8. Фінансова система України і перспективи її реформування та розвитку.
9. Фінансові аспекти приватизації загальнодержавної власності.
10. Вплив фінансів на ресурсо- та енергозбереження.
11. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності будівельних підприємств.
12. Баланс фінансових ресурсів і витрат будівельного підприємства.
13. Фінансове планування на підприємствах будівельного комплексу в умовах ринку.
14. Фінансовий менеджмент і проблеми його розвитку та вдосконалення в будівельній галузі.
15. Фінанси будівельних підприємств.
16. Фінанси будівельного комплексу України на сучасному етапі розвитку .
17. Фінанси будівельних акціонерних товариств.
18. Фінансові проблеми розвитку підрядних підприємств будівельної галузі .
19. Формування і використання прибутку підприємств будівельного комплексу.
20. Фінансовий контроль і його роль у забезпеченні фінансової дисципліни.
21. Фінансовий аудит в умовах ринку.
22. Податкова система України, її становлення і розвиток.
23. Податкова політика України і проблеми її вдосконалення.

24. Державний кредит і його роль у формуванні фінансових ресурсів держави.
25. Пенсійний фонд, його формування і використання.
26. Соціальне страхування в системі ринкових відносин.
27. Фінансові резерви та їх значення в розвитку економіки будівельної галузі.
28. Фондовий ринок України і перспективи його розвитку.
29. Державні і суспільні фонди цільового призначення.
30. Фінансова політика України на сучасному етапі, проблеми та перспективи.
31. Податок на додану вартість, його специфіка в будівельній галузі.
32. Податок на прибуток підприємств будівельного комплексу.
33. Платежі за ресурси та їх вплив на ресурсо- та енергозбереження.
34. Місцеві податки і збори, їх роль у формуванні місцевих бюджетів.
35. Бюджет України: актуальні проблеми та перспективи їх вирішення.
36. Роль бюджету в економічному і соціальному розвитку держави.
37. Роль державного бюджету у формуванні і використанні фінансових ресурсів держави.
38. Бюджетний дефіцит його вплив на економіку та проблеми подолання.
39. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування.
40. Непрямі податки з підприємств будівельного комплексу.
41. Фінансові ресурси будівельних підприємств, їх формування і використання в сучасних умовах.
42. Страховий ринок, його становлення і розвиток в Україні.
43. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності підприємств будівельного комплексу.
44. Державна фінансова політика у сфері малого підприємництва будівельного сектора.
45. Фінансовий менеджмент та регулювання будівельного сектору економіки на сучасному етапі.
46. Фінансова безпека країни: суть, проблеми та шляхи забезпечення.
47. Бюджетний менеджмент і міжбюджетні відносини.
48. Фінансування інноваційних будівельних проектів.
49. Податковий менеджмент та його вплив на економіку.
50. Фінансова безпека підприємств будівельної галузі.
51. Фінансовий менеджмент будівельних підприємств.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. *Дзюблюк О.В.* Гроші та кредит: підручник / О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик. – Тернопіль: ТНЕУ, 2018. – 892 с.
2. *Алексеев І.В.* Гроші та кредит: навч. посібн. / І.В. Алексеев. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. – 312 с.
3. *Іванчук Н. В.* Гроші і кредит: навч. посіб. / Н. В. Іванчук. – Острог: Вид-во національного університету «Острозька академія», 2021. – 332 с.
4. *Коваленко Д.І.* Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. / Д.І. Коваленко, В.В. Венгер. – К.: «Центр учбової літератури», 2019 – 578 с.
5. *Стеценко С.П.* Фінансовий аналіз та економічна діагностика: навч. посібник / С.П. Стеценко, Л.В. Сорокіна, К.В. Ізмайлова. – Київ: КНУБА, 2019. – 158 с.
6. *Зянько В.В.* Гроші та кредит: методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни / В.В. Зянько, І.М. Вальдшмідт. – Вінниця : ВНТУ, 2018. – 65 с.
7. *Стеценко С.П.* Гроші та кредит: методичні вказівки до виконання практичних занять / С.П. Стеценко, Н.В. Боліла. – К.: КНУБА, 2018 – 59с.
8. *Ієрархічна модель оцінювання інфраструктурних ризиків підприємницької діяльності у будівництві / С.П. Стеценко // Наукові праці НДФІ. – Випуск 1. – 2019 – С.74–84.*
9. *Особливості фінансів будівельної галузі / С.П. Стеценко, Н.В. Боліла // Економіко-управлінські та інформаційно-аналітичні новації в будівництві: програма та тези доп. II міжнар. науково-практичної конф. – Київ: КНУБА. – 2020. – С. 54–56.*
10. *Management of adaptation of organizational and economic mechanisms of construction to increasing impact of digital technologies on the national economy / Stetsenko S., Tytok V. // Lifescience Global. – 2020.*
11. *Конституція України: офіц. вид.: станом на 07 лютого 2019 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2019р. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> / (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.*
12. *Податковий кодекс України: офіц. вид.: станом на 20 березня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення*

01.04.2023). – Назва з екрана.

13. *Бюджетний кодекс України*: офіц. вид.: станом на 01 квітня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

14. *Закон України. Про Державний бюджет України на відповідний рік.* : офіц. вид.: станом на 22 березня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20/ed20230322> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

15. *Закон України Про валюту і валютні операції*: офіц. вид.: станом на 01 квітня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

16. *Закон України Про Національний банк України*: офіц. вид.: станом на 31 березня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

17. *Закон України Про банки і банківську діяльність*: офіц. вид.: станом на 01 квітня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

18. *Закон України Про інститути спільного інвестування*: офіц. вид.: станом на 01 січня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

19. *Закон України Про кредитні спілки*: офіц. вид.: станом на 31 березня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

20. *Закон України Про застава*: офіц. вид.: станом на 10 жовтня 2022р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

21. *Закон України Про платіжні послуги*: офіц. вид.: станом на 01 квітня 2023р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20> (дата

звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

22. *Указ* Президента України Про грошову реформу в Україні: офіц. вид.: станом на 25 серпня 1996р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

23. *Постанова* Правління НБУ Положення про ведення касових операцій у національній валюті: офіц. вид.: станом на 08 жовтня 2022р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, 2023р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17> (дата звернення 01.04.2023). – Назва з екрана.

Навчально-методичне видання

ФІНАНСИ

Методичні вказівки

до виконання практичних занять
та самостійного вивчення навчальної дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти,
які навчаються за спеціальностями 051 «Економіка»,
073 «Менеджмент», 071 «Облік і оподаткування»,
242 «Туризм», 075 «Маркетинг»

Укладачі: **Стеценко** Сергій Павлович;
Мацапура Олена Василівна;
Лисиця Надія Василівна та ін.

Комп'ютерне верстання *А.П. Селівестрової*

Підписано до друку 18.03. 2024. Формат 60 × 84 ¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 3,49. Обл.-вид. арк. 3,75.

Електронний документ. Вид. № 130/III-23

Видавець і виготовлювач

Київський національний університет будівництва і архітектури

Повітрофлотський проспект, 31, Київ, Україна, 03037

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 808 від 13.02.2002